

Murádin János Kristóf

„Mindent Erdélyért!”

Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között

– Habilitációs értekezés –

Tézisek

Károli Gáspár Református Egyetem

Budapest, 2018

A téma rövid leírása

Habilitációs értekezésem témája a második bécsi döntéssel kettéosztott Erdély Magyarországhoz visszakerült északi részében 1940 és 1944 között működő Erdélyi Párt története. Történelmi mivoltomból eredően, munkám alapvetően párttörténet, amely azonban nem nélkülözi a multidiszciplinaritás bizonyos jegyeit sem, kísérletet téve az Erdélyi Párt több szempontú megközelítésére.

Az erdélyi magyarság politikai múltjából az 1940 és 1944 közötti korszak egyértelműen az Erdélyi Párt által fémjelzett időszak, hiszen sem a visszacsatolt Észak-Erdély magyarságának, sem a Romániánál maradt dél-erdélyi magyaroknak ezekben a második világháború által meghatározott, nehéz esztendőkből az Erdélyi Párton kívül nem volt más parlamenti képviselőt ellátó pártjuk. A maga korában az egész észak-erdélyi régió egyedüli tömegpártja volt tehát az Erdélyi Párt, és a dél-erdélyi menekült magyarok számára is ez jelentette az egyetlen, sajátos helyzetükből adódó gondjaikat mélységükben megértő és maradéktalanul felvállaló politikai erőt. Amennyiben tehát a lehetőségek szélső határáig, teljes és tiszta képet szeretnénk kapni e sok ellentmondásos folyamat által terhelt időszakról, akkor úgy vélem, hogy mindenekelőtt az annak politikai vetületében központi szerepet játszó Erdélyi Pártról kell a történelmi hűségnek megfelelő, minél pontosabb, de ugyanakkor az objektív értékítéletet sem nélkülöző, tudományos föltárást végeznünk. Habilitációs értekezésemben erre teszek kísérletet.

Az Erdélyi Párt a magyar politikatörténetben

Az erdélyi magyarság politikai történetében az 1920-as kisebbségbe szorulástól napjainkig egyedi esetet képez az Erdélyi Párt és annak rövid, bár annál nagyobb hatású működése. Mindmáig ez volt az egyetlen olyan pártja az erdélyi magyaroknak, amely területi alapon, kimondottan regionális politikai alakulatként képviselhette e közösséget a magyar Országgyűlésben. A történelem folyamán sem azelőtt, sem azóta nem volt erre példa! Az 1940 és 1944 között a magyar állam kereteibe visszacsatolt Észak-Erdély politikai képviselőt ellátni hivatott Erdélyi Párt ezért egyszeri és mindeddig megismételhetetlen jelensége volt az erdélyi, de ugyanakkor a teljes magyar közéletnek is. Kuriózum tehát, olyan új utat nyitó kezdeményezés, amely a szó legtágasabb értelmében a magyar Erdély politikai megszervezésére és önálló entitásának megőrzésére, ugyanakkor kulturális téren az összmagyarsággal való szerves egybeolvasztására törekedett. Az Erdélyi Párt egyedi vonásokat mutatott és a magyar politikai életbe is olyan különleges erdélyi színt vitt be, amely által azt teljességében befolyásolta, szellemiségét több téren is alakította. Ezért e politikai formáció működésének, eredményeinek és általában véve egész örökségének föltárása, részletes szakmai elemzése és ezáltal politikai múltunkról a köztudatban kialakított képbe való beágyazása igen fontos és régóta időszerű feladat.

Az Erdélyi Párt tevékenysége és eredményessége a párt létezésének igencsak rövidre szabott négy éves korszaka és az azután bekövetkező kommunizmus négy hosszú évtizedében a

kötelező elhallgatás miatt, ma jórészt feltáratlan. E politikai formáció történeti, de akár politológiai jellegű kutatása pedig igazán aktuális lehet napjainkban. Hiszen az utóbbi évszázad egyetlen olyan kimondottan erdélyi magyar pártja volt ez, amely Magyarország állami kereteiben fejtette ki rövid, ám annál gyümölcsözőbb tevékenységét. Olyan – a körülmények miatt is – egyedi politikai párt, amely bár erdélyi magyar vonatkozásban többséginek számító korszakban alakult meg, mégis működési mechanizmusaiban, céljaiban és részben eszköztárában is, bizonyos értelemben az interbellikumból örökölt „kisebbségi” jellegű, az egyszerű regionalizmuson ugyanakkor már túlmutató, az országos politikai élet szerves részét alkotó tényező volt. „*Mindent Erdélyért!*” jelszava – melyet értekezésem címének is választottam – egyszerre érzékeltette a párt hangsúlyos transzszilván jellegét, de egyben a kormányzattal együttműködő politikáját is, amellyel a magyar Erdély felvirágoztatásának politikai-gazdasági célkitűzését kívánta elérni.

Az Erdélyi Párt feladata a többnemzetiségű Észak-Erdélyben halvány többséget alkotó erdélyi magyarság összefogása, az Országgyűlésben való képviselete, illetve a helyi lakosság és a magyar kormányzat közötti közvetítés volt. Kezdetből monopolhelyzetre törekedett a régióban és a legátfogóbb magyar párt lett Észak-Erdélyben. Működése ugyan rövid négy évre korlátozódott, mégis ezalatt Észak-Erdély magyar társadalmának minden rétegére igen jelentős hatást gyakorolt, ami mind a mai napig érezhető.

Mindemellett fontos azt is kiemelni, hogy az Erdélyi Párt szervesen kapcsolódott a korábbi erdélyi magyar politikai formációkhoz, az 1922 és 1938 között működő Országos Magyar Párthoz és az 1939 elején létrehozott, a Nemzeti Újjászületés Frontjának (Frontul Renașterii Naționale) magyar tagozataként működő Romániai Magyar Népközösséghez is. Ideológiájának egyes elemeit tőlük merítette és helyi tagozatainak kiépítésében is azok egykori sejtjeire, helyi szervezeteire támaszkodott. Mégis jelentősen eltért tőlük, ugyanis a román politika helyett, a budapesti központú magyar politikai életbe ágyazódott be. Kapcsolataiban a magyarországi pártokkal folytatott viszony volt a meghatározó és a román politikai élethez csak igen halvány és elsősorban személyfüggő kapcsolatfelvételi kísérletek fűzték. Ugyanakkor a Romániai Magyar Népközösség Dél-Erdélyben tovább működő szervezetéhez is közeledni próbált, amit a két állam feszült viszonya igencsak megnehezített.

Az Erdélyi Párt hagyományai a második világháború után is továbbéltek, széleskörű magyar társadalmi összefogásra tett kísérletei visszaköszöttek a kommunizmus egypártrendszer előtti rövid átmeneti években. Ez az, amit a magyar származású kommunista miniszter, Luka László (Vasile Luca) 1947-ben „elvtelen magyar egységnek” nevezett és a kommunista ideológia alapján erőteljesen kritizált. Az Erdélyi Párt ugyanis nem egy jól meghatározott, dogmatikus ideológia mentén törekedett egyesíteni a korszak erdélyi magyar társadalmát, hanem gyűjtőpártként, a szélsőségeket leszámítva minden más politikai vonulatot (konzervatív, liberális, polgári radikális) befogadva igyekezett a magyarságot egybefogni és politikailag megszervezni. Ez pedig a későbbiekben a kommunista párt egyeduralomra való törekvésében a közelmúlt akadályozó tényezőjének bizonyult. A MADOSZ-ból 1945-ben kinövő és erősen baloldali

orientációjú Magyar Népszövetség tehát nem tekinthető az Erdélyi Párt örökösének, sokkal inkább egy attól markánsan eltérni igyekvő, új politikai képződménynek.

Az Erdélyi Pártra vonatkozó korábbi kutatások

A kommunizmus időszakában tabutémaként bélyegeztek meg szinte mindent, ami a múlt század negyvenes éveinek első felében történt. Nem is maradhatott meg más, csak egy jól megválogatott, a „hivatalos” történelemszemléletbe beleillő, csonka história. A politikatörténetre mindez hangsúlyosan jellemző. Az Erdélyi Párt az elsők között volt, amiket a kollektív emlékezetből módszeresen kirostáltak. Ezért évtizedek után nagyon nehéz visszaépíteni a nemzeti múltunkról alkotott általános képbe. Bár ennek ideje immár több mint negyed évszázada eljött, 1989 varázslatos hangulatú éve óta e téren mégis vajmi kevés elmozdulás történt. Habilitációs értekezésem célja ezért éppen ez: az Erdélyi Párt felidézése és a magyar politikai múltról alkotott képünkbe való visszaemlése abban a reményben, hogy történelmünk ismerete teljesebbé válhat, az erdélyi magyar politikai élet ok-okozati fejlődési vonala jobban kirajzolódhat. Ehhez e monográfia keretében elsősorban arra törekszem, hogy a mára már méltánytalanul majdhogynem feledésbe merült pártról, az észak-erdélyi magyarságot tömörítő Erdélyi Pártról átfogó képet nyújtsak.

A legújabb kor történeti kutatásának egyik fontos eleme a politikai élet feltárása és ezen belül is a párttörténet. Különösen így van ez kisebbségek esetében, ahol a megmaradás alapfeltétele a közösség életében felértékeli a politikai dimenziót. Abból indulva, hogy a korábbi évtizedek (1919–1940) erdélyi magyar politikai élete már témája volt történeti feltárásoknak, akárcsak a második világháború utáni korszak kisebbségi magyar pártélete, habilitációs értekezésem alapvetően a „fehér foltok” eltüntetését célozza. Arra törekszik, hogy az ezirányú kutatásokat kiegészítse és más történelmi szakmunkákhoz kapcsolódva, teljes képet alkosson az erdélyi magyar társadalom pártszervezeteinek működéséről, az 1919–1920-as kisebbségi létbe kerüléstől a Magyar Népi Szövetség megszűnéséig és a kommunista egypártrendszer 1948-as kialakulásáig.

Míg a két világháború között működő Országos Magyar Pártról Mikó Imre (*Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*), György Béla (*Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez (A vezető testületek jegyzőkönyvei)*), uő. (*A Romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*), Toth Szilárd (*Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în parlamentul României în perioada interbelică* [A Magyar Párt és a magyar kisebbség problémája Románia parlamentjében a két világháború között]) és mások már igen részletes kutatásokat folytattak, az OMP-nél jóval rövidebb ideig működő Erdélyi Párt fölött valahogy elsíklott a történész szakma figyelme.

Mindez azért is különös, mert ugyanakkor az 1944 őszén megszülető Magyar Népi Szövetség történetét több tudományos műben is földolgozták az utóbbi években. Ezek közül kiemelendő Lipcsey Ildikó 1998-as kötete (*A Romániai Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján (1944–1953)*). Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor szerzőpáros 2003-ban kiadott munkája *Autonomisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember–1945. március)*, Töttössy Magdolna 2005-ös megjelenésű monográfiája (*A Magyar Népi Szövetség*

története 1944–1953), Lönhárt Tamás 2008-ban napvilágot látott, román nyelvű könyve (*Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944–1948)*) [A Magyar Népi Szövetség a kommunista rendszer Romániában való berendezkedése idején (1944–1948)], illetve Nagy Mihály Zoltán és Olti Ágoston 2009-es forráskiadványa: *Érdekképviselés, vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*.

Mindezzel ellentétben, az Erdélyi Pártról Bárdi Nándor néhány igen értékes tanulmánya mellett, eddig mindössze egy nagyobb ívű munka látott napvilágot: Egry Gábor egy évtizeddel ezelőtt, 2008-ban *Az erdélyiség „színeváltozása”: kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére: 1940–1944* című művében elemezte az Erdélyi Párt ideológiáját, igyekezve a párt és az erdélyi magyar társadalom viszonyát meghatározni. Valódi, részletes párttörténeti munka azonban e témában nem született. Céлом ezért az, hogy e hiányt habilitációs értekezésemmel pótoljam.

A kutatásaim során felhasznált források

Az Erdélyi Párt történetét célzó, mintegy hét évet felölelő kutatásaim során forrásként használtam fel a témára vonatkozó viszonylag szűkös magyar nyelvű szakirodalmat – elsősorban Egry Gábor már említett, *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944* című kötetét. Emellett nagy segítségemre voltak más olyan jelentősebb művek is, amelyek részben érintették a témát, miközben a korszak történelmi háttérét világították meg különböző nézőpontokból. Ezek között előkelő helyet foglal el L. Balogh Béni *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés* című, igen részletes és hasznos kötete, illetve Ablonczy Balázsnak a második bécsi döntés következtében visszacsatolt észak-erdélyi területek fontosabb jellemzőit összefoglaló alkotása *A visszatért Erdély 1940–1944* címmel. A korszak kimagasló politikusairól szóló monográfiák közül igen hasznos forrást jelentett Romsics Ignác Bethlen Istvánról szóló, 2005-ben megjelent igen részletes politikai életrajza és az Erdélyi Párt politikusai közül a pártelnökről, Teleki Béláról Tibori Szabó Zoltán tollából 1993-ban napvilágot látott rövid – olykor szubjektív értékítélétől sem mentes – mégis számos érdekes és fontos adatot, többek között a pártelnök töredékes emlékiratait is tartalmazó, biografikus összefoglaló (*Teleki Béla erdélyisége. Embernek maradni embertelen időkben*). Értékes adatok tömkelegét leltem fel Balázs Sándor Mikó Imre, az Erdélyi Párt politikai főtitkára pályáját feldolgozó, Kolozsváron, 2003-ban kiadott kötetében is (*Mikó Imre. Élet- és pályakép. Kéziratok, dokumentumok (1933–1968)*).

Az Erdélyi Párt politikai programja tekintetében természetesen a Gergely Jenő, Glatz Ferenc, és Pölöskei Ferenc által szerkesztett *Magyarországi pártprogramok 1914–1944* című forrásközlésre támaszkodtam, amelyben az EP programja is szerepel. Ez ugyanakkor az Erdélyi Párt kiadványai között is megtalálható, külön füzetben, rövid magyarázó előszóval, ami nagy segítségemre volt a kutatásban. A korszak országgyűlési életére vonatkozóan alapműnek számított a Dobszay Tamás, Estók János, Salamon Konrád, Szerencsés Károly és Tombori László társszerzőségében kiadott *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998*

című, nagyívű szintetizáló értekezés. Ami az Erdélyi Párt kisebbségekkel kapcsolatos viszonyrendszerét illeti, kiindulópont volt Csatári Dániel *Forgószélben* című, 1968-as megjelenésekor úttörő jellegűnek számító, monumentális alkotása. Az Erdélyi Párttal foglalkozó – viszonylag kevés – tanulmány közül itt most csak a Bárdi Nándor által az ezredfordulót követően a *Magyar Kisebbségben* és a *Limesben* közölt írásokat, illetve Balázs Sándor László Dezső erdélyi párti képviselő életéről szóló, *László Dezső a magyar parlamentben* című monografikus alkotását emelem ki, amely a Cseke Péter által szerkesztett *László Dezső emlékezete 1904–2004* című gyűjteményes kötetben jelent meg, 2004-ben.

A fellelhető szakirodalom mellett elsősorban az Erdélyi Párt kutatásaim során azonosított hét kiadványa volt nagy segítségemre, amelyek közül egyik a pártprogram, egy másik a pártelnök, gróf Teleki Béla 1943 szeptemberi programadó kolozsvári beszédének kiadása, három a párt országgyűlési képviselőinek és felsőházi tagjainak 1941, 1942 és 1943 folyamán elhangzott parlamenti beszédeit összefoglaló kötet, kettő pedig az Erdélyi Párt rövidebb írásokat tartalmazó propagandafüzete.

Fontos összefüggésekre világítottak rá a kutatás során a párt politikusainak emlékiratai, elsősorban Teleki Bélának korábban már említett, Tibori Szabó Zoltán által kiadott, rövid memoárja és Mikó Imre Balázs Sándor által közölt politikai visszaemlékezései valamint Vita Sándor képviselő kéziratban maradt önéletírása, amelyet Kónya-Hamar Sándor adott közre a kolozsvári *Művelődésben*, 2013-ban.

A publikált anyagok mellett a kutatás folyamatában természetesen a levéltári adatok jelentették a legértékesebb információforrást. Sajnos az Erdélyi Párt teljes iratanyaga nem maradt fenn, ugyanis az 1944-es frontátvonulás idején nagyon sok dokumentumot maguk a párt politikusai semmisítették meg, más iratoknak pedig az észak-erdélyi szovjet–román bevonulás körüli zűrzavarban vesztett nyomuk. Viszonylag sok archív dokumentum lappang családi levéltárakban, különösképpen a Nyugatra szakadt politikai emigránsok leszármazottainak tulajdonában. Ezek föllelése igen hosszadalmas és nehéz feladat. Elég számottevő viszont a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárban őrzött és jól kutatható iratanyag. A MNL OL fondjai között megtalálhatók gróf Teleki Béla pártelnök 1942 és 1944 között keletkezett iratai, amelyekben számos Telekinek küldött jelentés olvasható a kolozsvári pártközpont irodavezetőjétől, valamint a vidéki pártszervezetek képviselőitől. Ez az Erdélyi Pártra vonatkozó legnagyobb terjedelmű és legtöbb adattal szolgáló levéltári forrásanyag. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárban föllelhető még a Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai között, a Miniszterelnökségi Levéltár Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály Irataiban Pásint Ödön miniszteri osztálytanácsos Erdélyre vonatkozó dokumentumgyűjteménye. Ez az Országgyűlésbe behívott erdélyi képviselők fontos életrajzi adatait tartalmazza. Emellett ugyanott megtalálható az 1940-es erdélyi értekezlet jegyzőkönyve is. A Külügyminisztériumi Iratok közül a Politikai Osztály és a Békeelőkészítő Osztály iratai szolgálnak még szórványos információkkal az Erdélyi Pártról.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár mellett az Országgyűlési Levéltárban végeztem további kutatásokat a témában. Itt a Képviselőházi Naplók mellett lehetőségem adódott

betekinteni a nyilas hatalom időszakában működő Törvényhozók Nemzeti Szövetsége Sopronban tartott üléseinek jegyzőkönyveibe is. Igaz ugyan, hogy az Erdélyi Párt a Szálasi-rendszer idején már nem létezett, de korábbi képviselői közül maroknyian még résztvettek a nyilas „törvényhozásban”. Ahhoz, hogy a párt történetét a maga teljességében lehessen vizsgálni, erről a rövid végjátékról sem szabad megfeledkezni.

A romániai levéltárak közül a Román Országos Levéltár Kolozs és Hargita megyei Igazgatóságának iratanyagában végeztem kutatásokat. Az Erdélyi Pártra vonatkozóan a romániai levéltárakban még a magyarországinál is kevesebb iratanyag található. A kolozsvári levéltárban fellelhető volt néhány dokumentum a párt ügyvezető alelnökével, dr. Albrecht Dezső országgyűlési képviselővel kapcsolatban, valamint Kelemen Lajos hagyatékában több az Erdélyi Párt rendezvényeire és gyűléseire szóló, olykor tárgysorozatot is tartalmazó meghívó. A csíkszeredai levéltárban az EP egyik felsőházi tagjának, Bíró Istvánnak, valamint egyik képviselőjének, Angi Istvánnak országgyűlési tevékenységével kapcsolatos néhány iratát tanulmányozhattam.

Könyvtári és levéltári kutatásaimat a korabeli erdélyi magyar nyelvű sajtóban megjelent hivatalos nyilatkozatok, cikkek, beszámolók föltárásával és az azokból leszűrhető információkkal egészítettem ki. Legfontosabb általam vizsgált napilapok az Erdélyi Párt hivatalos szócsövének tekinthető, nagymúltú kolozsvári *Ellenzék* és testvérlapja a *Kolozsvári Estilap* volt, amelyekben hatalmas számban lelhetők fel a párt működésére vonatkozó cikkek. Ezek mellett több írást találtam az ugyancsak Kolozsváron megjelenő *Keleti Újságban* és *Magyar Újságban*. Ezek mellett áttekintettem még a Székelyudvarhelyen kiadott *Hargitában* és a Csíkszeredában megjelenő *Csíki Néplapban* megjelent, Erdélyi Pártra vonatkozó cikkeket és tudósításokat is, amelyek a helyi, Udvarhely és Csík vármegyei pártszervezetek mindennapjaiba engedtek bepillantást. A negyedéves kiadású korabeli folyóiratok közül a kolozsvári *Hitel* és a lugosi megjelenésű *Magyar Kisebbség Nemzetpolitikai Szemlé* hasábjain megjelenő színvonalas, hosszabb írások világították meg számomra az Erdélyi Párthoz kapcsolódó fontos kisebbségpolitikai és gazdaság-, illetve kultúrpolitikai kérdésköröket.

A levéltári dokumentumok és a sajtóban megjelent nyilatkozatok, illetve cikkek esetében kutatásom során a tartalom-elemzés módszerét használtam. Ezáltal igyekeztem egyrészt az Erdélyi Párt doktrínájának alapelemeit meghatározni, másrészt bizonyos konkrét kérdésekben (Budapest és az erdélyi magyarság közötti politikai kapcsolat, az erdélyi magyar és román társadalom közötti viszony, a zsidó lakossággal kapcsolatos álláspont stb.) a politikai alakulat sikerességének, vagy éppen sikertelenségének okait feltárni, értelmezni és végül a napjainkra is vonatkozó legfontosabb következtetéseket levonni.

Más, 20. századi kutatási témáktól eltérően, az Erdélyi Párt esetében, az annak működési korszakát a mától elválasztó hét évtizedes távolság sajnos lehetetlenné tette az ún. „oral history” módszerének alkalmazását. Az 1940-es évek első felének eseményeiben résztvevő, vagy fontosabb szerepet vállaló személyekkel készített interjúk készítésére sajnos nem volt mód, és így a személyes élmény frissességének megjelenítését e könyv lapjain nélkülözni voltam kénytelen. E téren egyetlen sikerként az Erdélyi Párt által a korszak három magyar kormányában

(Teleki-, Bárdossy-, Kállay-kabinet) a földművelésügyi tárcát ellátó báró Bánffy Dániel fiával, Bánffy Miklóssal készített interjú könyvelhető el. Ennek segítségével árnyaltabb képet tudtam alkotni az Erdélyi Párt kormányzati munkát vállaló, egyik jelentős politikusáról, aki a kormányzó Magyar Élet Pártjával fennálló kapcsolat tekintetében kulcsfontosságú személy volt az Erdélyi Párt életében.

Mindezek mellett a későbbiekben természetesen más források is felmerülhetnek az Erdélyi Párt történetére vonatkozóan, hiszen ez az elég nagy téma mindeddig alig kutatott és számos olyan részletkérdése van még, amely további mélyreható vizsgálódásokat igényel. Ugyanakkor – mint ahogy az az oral history módszerének esetében is érvényes – több szempontból is behozhatatlan hátrányt okoz a kutatásnak az Erdélyi Párttal kapcsolatos, 1945 utáni, négy évtizedes kötelező hallgatás, illetve az azzal összefüggésben a politikai alakulatra igaztalanul és méltánytalanul ráaggatott „burzsuj” és „fasiszta” jelző.

A habilitációs értekezés szerkezete

A habilitációs értekezés keretében az Erdélyi Párt történetének kronológiai rendbe szervezett föltárására teszek kísérletet. Nyolc fejezetbe rendezve foglalom össze az EP létrejöttének, működésének és megszűnésének legfőbb aspektusait.

Kezdve a két világháború közötti erdélyi magyar politikai előzményekkel, az első fejezetben bemutatom azt az ideológiai és szervezeti alapot, amire az Erdélyi Párt megalakulásakor építhetett. Ezután a második bécsi döntés által előállt merőben új geopolitikai helyzetet elemzem, s annak az erdélyi politikai életre gyakorolt hatásait mutatom be, kifejtve a képviselői behívások hátterét és részleteit. A következő fejezetben az Erdélyi Párt megalakulásának többlépcsős folyamatát tárom föl, majd a párt vezetőségét, vidéki tagozati hálózatának kiépülését, tagsági körét és pénzügyi rendszerét taglalom. Ezt követően, külön fejezetet szánva az EP ideológiájának, fölvázolom a párt legfontosabb alapelveit, valamint a pártprogram elemzésére összpontosítok, különös figyelmet fordítva a politikai alakulat erdélyi nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban kialakított koncepcióira.

Fő céljainak gyakorlatba ültetésére az Erdélyi Párt két külön út lehetőségével élt: egyrészt a törvényhozásban való részvétel nyújtotta elméleti-jogi eszközt használta, másrészt Észak-Erdélyben a helyszíni, gyakorlati megvalósítás módszeréhez folyamodott. Ennek megfelelően, két nagyobb fejezetben elemzem a párt parlamenti szerepét és működését, illetve bemutatom tagozatainak tevékenységét és eredményeit, valamint sikertelenségeit. Az Országgyűlésben való részvételről szóló fejezetben az Erdélyi Párt képviselőinek és felsőházi tagjainak országgyűlési tevékenységével foglalkozom. Ennek keretében részletesen kitérek az EP kultúr-, gazdaság- és kisebbségpolitikájára, valamint külpolitikai céljaira a parlamenti felszólalások alapján. Bemutatom az Erdélyi Pártnak a korszakban oly jelentősnek számító zsidókérdésben elfoglalt álláspontját és képviselőinek e témakörben elhangzott beszédeit. Kitérek az EP kormányzatban való részvételére, valamint kapcsolatára a politikai életben domináns kormánypárttal és más magyarországi jobb- és baloldali pártokkal. Emellett az Erdélyi Párt gyakorlati megvalósításait

taglaló fejezetben mindenekelőtt a párt szimbólumait és kiadványait mutatom be, valamint az általa szervezett tömegrendezvényeket és kisebb tudományos-kulturális eseményeket foglalom össze, arra törekedve, hogy átfogó képet nyújthassak a párt és az észak-erdélyi magyar társadalom közötti kapcsolatáról. Ezután a képviselők kerületi beosztásának felvázolásával, valamint a képviselői beszámoló körútak elemzésével és a helyi tagozatok keretében megalakult szakosztályok működésének összefoglalásával, a párt és tagsága közötti szervezett és rendszerezett kapcsolattartás kereteit világítom meg. Végül az Erdélyi Párt minisztériumi közbenjárásainak és karitatív tevékenységének részletes bemutatása révén, az EP érdekvédelmi szervezatként való működésének alappilléreit tárom föl és e téren elért eredményeit, illetve kudarcait foglalom össze.

Az Erdélyi Párt működésének politikai hátterét és körülményeit vizsgálva, külön fejezetben veszem górcső alá az anyaországi pártok 1940 utáni térnyerési kísérleteit Észak-Erdélyben. A kormánypárt behatolási próbálkozásai mellett, rávilágítok a szélsőjobboldali ellenzéki pártok, valamint a baloldali ellenzék politikai erőinek pozíciószerzési kísérleteire a visszatért területeken. Mindezek mellett, illetve ezekkel összefüggésben elemzem az EP észak-erdélyi monopóliumhelyzetének kialakulását és jellemzőit.

A kötet utolsó fejezetét az 1944 márciusi német megszállás következtében végbement politikai változásoknak és azok Erdélyi Pártra gyakorolt hatásainak szentelem. E záró részben bemutatom az EP túlélésért vívott harcát, meghasonlását és belső bomlási folyamatát. A párt agóniáját és megszűnését az általános katona-politikai fejlemények keretébe ágyazva foglalom össze. Záróakkordként az erdélyi magyar politikatörténet e különleges színpontját képező párt szellemi örökségének bemutatásával igyekszem teljes képet nyújtani az Erdélyi Pártról. A könyv a felhasznált szakirodalom jegyzékével és több melléklettel zárul. Ez utóbbiak között párttörténeti kronológia, a vezető politikusok névjegyzéke és a pártvezetők rövid életrajza található.

Eredmények, következtetések

Úgy érzem, hogy e témában folytatott, mintegy hét évet felölelő kutatásaim során sikerült több kérdésben is megvilágítanom az Erdélyi Párt témakörét. Habilitációs értekezésem terjedelmi korlátai sokszor nem tették lehetővé nagyon fontos részletkérdések kifejtését, amire több különálló tanulmányban vállalkoztam az évek során. Ilyen például a legfontosabb helyi tagozatok életének és működésének összefoglalása, amire vonatkozóan a kolozsvári és Kolozs vármegyei, illetve a csíkszeredai és Csík vármegyei helyi pártszervezetekkel kapcsolatban jelentek meg tanulmányaim. De hasonló fontosságú kérdés a párt és az erdélyi történelmi magyar egyházak viszonya, különösképpen abban a tekintetben, hogy az 1940 előtti kisebbségi létben az egyházak voltak a romániai magyarság megtartó intézményei. E tekintetben, a református egyházzal fennálló viszonyrendszert illetően megjelenés alatt áll egy tanulmányom. Érdeemes külön vizsgálni a korabeli erdélyi magyar sajtó és az Erdélyi Párt kapcsolatát, amire részben már Egrý Gábor vállalkozott korábban, de aminek részletes kifejtése még várat magára.

Mindezekről eltekintve, maga a habilitációs értekezés igen érdekes következtetésekhez vezetett. Alapvetően megállapítható, hogy alig négyéves működése miatt, az Erdélyi Párt a magyar politikatörténetben ugyan csak rövid intermezzónak tekinthető, mégis igen nagy jelentősége van. Hiszen a két világháború közötti erdélyi magyar politikai szervezetek utódjaként, átmentette a „kis magyar világba” azok szellemiségét és hidat képezett közöttük, valamint a második világháború utáni, 1947-ig tartó, rövid demokratikus útkeresések politikai szerveződése között. Ma is érvényes öröksége öt pontban foglalható össze:

1. az erdélyi politikai hagyományok megőrzése a Magyarországhoz való csatlolás után is, ami főképp az érzékenyebb kisebbségpolitikában, és a szociális kérdések iránti fogékonyságban nyilvánult meg

2. az osztatlan magyar egység szükségességének gondolata, ami az Erdélyi Párt által megvalósított példátlan mértékű erdélyi magyar társadalmi összefogásban öltött testet

3. az erdélyi területek és különösképpen Székelyföld gazdasági felemelésének terve, amelynek célja a régió magyarságának önellátása és ezáltal megmaradása

4. az alkotmányos úton elérendő szociális reformok sürgetése, a napjainkban is időszerű társadalmi egyensúly kialakítására

5. a társadalmi rétegek közötti kiegyezésen nyugvó, életképes magyar nemzeti közösség megteremtésének programja Erdélyben, a kisebbségi megmaradás érdekében.

Még ha csak igen rövid ideig működött is és Erdélynek nem egészen a felére terjedt ki, mégis e párt oly mértékben fogta össze az itteni magyarságot, amilyenre sem azelőtt, sem azóta nem volt példa. A ma újból kisebbségben élő és soraiban egyre gyorsabban fogyatkozó erdélyi magyar közösségnek talán sosem volt még ennyire szüksége egy ilyen, belső társadalmi érdekellentéteken felülemelkedő, valódi megtartó politikai erőre. Ennek majdani létrehozásakor hitem szerint példa lehet a múltból az Erdélyi Párt összetartó szelleme. Történetének földolgozására ez a meggyőződés vezetett.

Az értekezéshez kapcsolódó publikációk

2018

1. Murádin János Kristóf: *„Ne politizálj: építkezz!” Az Erdélyi Párt gazdaságpolitikája 1940 és 1944 között*, in: Domonkos Endre (főszerk.): *Kelet-Közép-Európa politikai és gazdasági fordulatai a rövid XX. században*, Budapesti Gazdasági Egyetem – VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest, 2018, 53–72. o. (ISBN 978-615-5607-43-1)

2. Murádin János Kristóf: *„A Magyar Napról jelentjük...” Az első kolozsvári Magyar Napok és közösségépítő jelentőségük az 1940-es években*, in: H. Szabó Gyula (főszerk.): *Kincses Kolozsvár Kalendárium 2018–2019*, Kincses Kolozsvár Egyesület, Erdélyi

Magyar Nemzeti Tanács, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018, 364–373. o. (ISBN 978-973-26-1201-9)

3. Murádin János Kristóf: *Az Erdélyi Párt kolozsvári városi szervezete 1941 és 1944 között*, in: Lupescu Makó Mária (főszerk.): *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbană*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018, 407–417. o. (ISBN 978-606-739-102-2)

4. Murádin János Kristóf: *Az Erdélyi Párt dominanciája és az anyaországi pártok térnyerési kísérletei Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között*, in: *Erdélyi Múzeum*, LXXX. kötet, 2018. 1. füz., Kolozsvár, 2018, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 152–162. o. (ISSN 1453-0961)

2016

5. Murádin János Kristóf: *The Transylvanian Party between 1940 and 1944. A Brief History* [Az Erdélyi Párt 1940 és 1944 között. Rövid történet], in: *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, vol. 10, Sapientia Hungarian University of Transylvania, Scientia Publishing House, 2016, pp. 65–78. (ISSN 2066-639X)

6. Murádin János Kristóf: *Politikai párt, vagy érdekvédelmi szervezet? Az Erdélyi Párt 1940 és 1944 közötti működésének vizsgálati lehetőségei*, in: Veress Károly (szerk.): *Egyediség és véletlen. Interdiszciplináris párbeszéd 4.*, Egyetemi Füzetek 30., Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár 2016, 131–146. o. (ISBN 978-606-8145-95-2)

7. Murádin János Kristóf: *Együttélés vagy asszimiláció? Az Erdélyi Párt viszonya az etnikai kisebbségekkel Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között*, in: *Közép-Európai Közlemények*, 2016/4, IX. évf., 4. (35.) sz., 66–86. o. (ISSN 1789-6339, HU ISSN 1789-6339)

8. Murádin János Kristóf: *Hungarian–Romanian Political Relations in Northern Transylvania between 1940 and 1944 from the Perspective of the Transylvanian Party* [Magyar–román politikai kapcsolatok Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között az Erdélyi Párt szemszögéből], in: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2016/1., Karolinum Press, Charles University, Praha, pp. 72–81. (ISSN 1803/7356, online: ISSN 2336-7105)

2015

9. Murádin János Kristóf: *Erdélyi magyar politikai identitás az Erdélyi Párt nemzetpolitikájának tükrében 1940 és 1944 között*, in: Garaczi Imre (szerk.):

Magyarságtudományi kutatások IV. Nemzeti integráció, autonómia és szakrális múlt a Kárpát-medencében, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2015, 41–55. o. (ISBN 978-615-5360-05-3, ISSN 2062-1124)

10. Murádin János Kristóf: *Az Erdélyi Párt a magyar Országgyűlésben 1940 és 1944 között*, in: Ujváry Gábor (szerk.): *VERITAS Évkönyv 2014*, sorozatszerkesztő: Szakály Sándor, VERITAS Történetkutató Intézet, Magyar Napló, Budapest, 2015, 223–253. o. (ISSN 2416-0687)

11. Murádin János Kristóf: *A kényelmetlen nagyúr. Gróf Bánffy Miklós helye és szerepe a magyar politikai életben 1940 és 1944 között*, in: *Közép-Európai Közlemények*, 2015/4., VIII. évf., 4. (31.) sz. 5–20. o. (ISSN 1789-6339, HU ISSN 1789-6339)

2014

12. Murádin János Kristóf: *Being in Minority or Majority? The Transylvanian Party in the Hungarian Public Life Between 1940 and 1944* [Kisebbségben, vagy többségben? Az Erdélyi Párt a magyar közéletben 1940 és 1944 között], in: István Horváth, Ibolya Székely, Tünde Székely, Márton Tonk (eds.): *Minority Representation and Minority Language Rights* [Kisebbségi képviselő és kisebbségi nyelvi jogok], Scientia Publishing House, The Romanian Institute for Research on National Minorities, Cluj-Napoca, 2014, pp. 171–187. (ISBN 978-973-1970-83-7; ISBN 978-606-8377-27-8)

13. Murádin János Kristóf: *Kisebbségben vagy többségben? Az Erdélyi Párt a magyar közéletben 1940–1944*, in: Garaczi Imre (szerk.): *Magyarságtudományi kutatások III. Nemzetpolitika és magyarságtudomány*, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2014, 353–365. o. (ISSN 2062-1124, ISBN 978-615-5360-02-2)

2013

14. Murádin János Kristóf: *Összmagyar gondolat regionális köntösben. Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között*, in: *Trianoni Szemle*, 2013. január–június, V. évf., 1–2. sz., 71–82. o. (HU ISSN 2060-2502)